

վերջ խօսեցան իրենց ճամբորդութեան մասին: Փիսքօփոս ամէնէն առաջ պատմեց Ապետիքին իր ամբողջ կեանքը: Իսկ Ապետիք իր կարգին ցատով զանգատեցաւ թէ որքան նեղութիւններ ու արգելքներ յարուցին անհաւատները ու հերձուածողները — մինչեւ իսկ իր բարեկամներն ու ազգականները, մանաւանդ թէ մայրն իսկ թէեւ բարի հաւատքի մէջ, — իր կոչման հետեւելու: Պատմեց թէ իր երիտասարդութիւնը « դռն պանդխտութիւններու մէջ » անցուցած էր, և թէ որքան նեղութիւն տուած էր իրեն իր ազնուական ազգականը որ զաւառի մը պետն էր ու իսլամութեան դարձած: Մայրը անպատճառ ուզած էր զինքը ամուսնացնել, քանի որ ընտանիքին միակ մնացած արու զաւակն էր, և ամէն տեսակ միջոցներ ձեռք առած՝ զաւակը համոզելու համար որ խզէ եկեղեցական կեանքին հետ ամէն կապ, ան շարունակ նամակ կը գրէր իր ազնուական ազգականին, որուն քով Ապետիք երկար ժամանակ անցուցած էր, մինչ Շահին արքունիքը կ'այցելէր, մանաւանդ թէ մինչեւ իսկ Մատթէոս պատրիարքն ալ ուզած էր իր ցանցին մէջ առնել: Յոյս տուն թէ մեծահարուստ ազգականին ժառանգն ըլլայ, բացի մայրենի առատ ժառանգութենէն, մինչ հակառակ պարագային եթէ չամուսնանար պէտք էր համակամիլ որ ժառանգութիւնը Շահին անցնէր: Հ. Փիսքօփոս կրնար ուրեմն լիովին համոզուիլ թէ Մատթէոս Պատրիարքին այն քան յանձնարարած նախկին աստուածաբանութեան ուսանող ու ներկայիս Նաշիւրուանի եկեղեցական պետերուն քով կարեւոր դեր մը լեցնողը, իրապէս յարգի ու նկարագրի տէր մարդ մըն էր: Վարդապետը, որ բնականաբար ատկից առաջ չէր ճանչնար Պետրոս Ապետիքը, պատրիարքէն ալ տեղեկացաւ թէ այդ երիտասարդ հայը, իրապէս այնպիսի մէկն էր որ իր գործին յաջողութեան համար անհրաժեշտ էր: Փիսքօփոս առաջին լաւ

տպաւորութիւններէ վերջ որոշեց անմիջապէս Հոռոմ Ծաւալոցի Ժողովին, Հ. Ռոքքապերթիին նամակ մը գրել: Ապէստիքն ալ համաձայնութիւնը տուաւ այս նոր ճամբորդութեան, ու Նաշիրուանի եւ կեղեցակաւն պետերն ալ իրենց հաւանութիւնը տուին որ Պետրոս Ապետիք գործակցի Փիսքովոսին, նպատակին հասնելու համար:

ԹԴԴԺ. Հ. ԱՆԴՐԷԱՍ ՖՈԿՈԼԵԱՆ,
(Շարունակելի)

ՀԱՄԱՅՆԱԳԱՏԿԵՐ

ՇԱՐԺԱՆԿԱՐԻ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ

(*Сур. Рук. 1948, № 11-12, с. 270*)

Այս երապաշտ պատերազմին վերջանալէն յետոյ, խորապէս փոխուած էր Գերմանիոյ ընկերային, տնտեսական և քաղաքական դրութիւնը. այս փոփոխութեան համապատասխանեց ուրիշ մէկ խորագոյն փոփոխութիւն մ'ալ շարժանկարի մէջ: Մինչ մէկ կողմէն մենատիրական դրամազուիթը կը կեդրոնանար զօրեղ կազմակերպութիւններու մէջ (որոնցմէ ամենակարեւորն էր Ուֆա), միւս կողմէն քայքերախում և իւնքերեան Գերմանիոյ ընկերային խտտաբարոյ յարաբերութիւններու խզումով՝ ընկերային և մարդասիրական բնոյթով նոր հարցեր երեւան կու գային: Նազիական բռնատիրութեան երեւումէն առաջ, գերմանական շարժանկարը բաւական ծաղկեալ վիճակ մ'ունէր, և եղբարական ընկերութեան մը պատկերն եղաւ որ եղբարական կերպով կը զահաւիրժէր դէպի բարբարոսութիւն:

Յիշեցիրք, Կոշեմը, տալաւորապաշտ և երեսւ-
կայական ժապաւէն մը՝ խորապէս՝ շղթայուած
գերմանական ընկերութեան մէկ մասին աւա-
տական գաղափարապաշտ — խորհրդապաշտու-
թեան: Ասոր հետեւեցաւ ուրիշ ժապաւէն մը
նոյն հակումներով, Բժիշկ Գալիկարիի աշխա-
տանոցը (1919) գործ Ռոպեր Վիենի, որ ուղ-
ղակի ներշնչողն եղաւ արտայայտապաշտ դպրո-
ցին: Ի՞նչ կը նշանակէր գերմանական արտայայ-
տապաշտութիւնը, կը նշանակէր թէ գերմանա-

կան քաղաքների մտաւորականներէն մաս մը ,
անկարող որոշ և շօշափելի դիրք մը բռնելու
երկրին հարցերուն հանդէպ , կը նախընտրէր
կղզիանալ երեւակայական , դիցական , խորհրդա-
պաշտ աշխարհի մը մէջ՝ գաղափարական
հոգիով :

Գերմանական արտոյայտագաշտ զարդոցի բոլոր ժապաւէնները գոց անտրամաբան և ցնուրական միջավայրերու մէջ կը յղացուէին, գերագրգիւռ և անիրական հանգոյցներ կը լուծէին, ունայն տեղ փորձելով իրենց վերացական անմարդկային անձնաւորութիւններուն թթուած և բորբոքուն երեսութեան հոգի մը հազորգել։ Այս վարպետորդիին (որուն ամէնէն ներկայաշուի գործերն են, բացի Գալիկարիէն, Կոլեմի երկրորդ տպագրութիւն մը, և յետոյ Վիենի Ռաստրիքովը, Բատու Լէնիի Մեղրումովե պատկերներու աշխատանոցը) կը միանան իրենց աստձին ժապաւէններով, գերմանական այս շրջանին երկու մեծագոյն բեմադիրները, Ֆրից Լանկ և Ֆ. Վ. Մուրնաու։ Հոգիարարութիւն մէջ Մուրնաու գերմանական հին վիպապաշտութեան աղօթին մէջ կը ֆնայ, նա յարալէզներու և ուրուականներու սարսափելի պատմութիւններ կը ներնայացնէ։ Բայց կը յայտնէ միանգամայն իր բեմադրիի հանճարը բոլորովին տարբեր գործերով, իրապաշտ նկարագրով՝ ինչպէս Վլէրխէ մարդը (1925) հոգեբանական ուսումնասիրութիւնը անձի մը կամ ինչպէս Խաւագոյը (1925) և Ֆաուստ (1926), պարսը ժապաւէններ, գեղագիտական հակումով, Մաքս Ռայնհարտեան նկարչական թատրոնի վեհապանծ դրոշմով։ Այս ժապաւէններէն վերջ Մուրնաու կը մեկնի Ամերիկա և հոն ընկերային նիւթի մը կը մերձենայ, Մեր աւեհօրեայ հացը (1930), սակայն անհատական և վիպապաշտական լուծում մը տալով։ Յետոյ կ'անցնի Հարաւային ծովերը և Ռոպերթ Ֆլահերթի հետ կ'իրագործէ Թապուն (1931) ճակատագրի, սիրոյ և մահուան նիւթապաշտ գեղօն մը։ Թապուն անտարակոյս Մուրնաուի գլուխ գործոցն է. խնդիրը սակայն միշտ գերման ժապաւէնի մը վրայ է, խորհրդապաշտ և ենթարկուած ճակատագրի գաղափարին։ Մուրնաու չի հետաքրքրուիր գաղթավայրերու ընկերային հարցերով, և ոչ ալ բնիկներու հեթանոսական աւելորդապաշտութեան հարցերով. Թապուն իրեն համար իրական աշխարհէ ճողոպրում մ'է։ Հարժանկարի պատմութեան մէջ Թապուն այն

է ինչ որ է Թահիրթի մէջ Գոկէնի ստեղծած
նկարչութիւնը. փորձ մը վերանորոգուելու եւ-
կրային անիրական դրախտի մը մէջ, մարդկային
երջանկութեան տեսանք մը ոչ վաստակուած՝ այլ
նուէր ստացուած՝ հեռանալով քաղաքագիր-
թենէն և արդի աշխարհէն:

Ֆրից Լանկ եւս կը սկսի հեքաբթային-խորհրդապալա ժապաւնէններով, Երեք լոյսեր (1921) ողբերգական պատմութիւն մ'է մեթեր-լինկեան ոճով, Նիպելուենկերը (1924) գեղօն մ'է անցեալ Գերմանիային՝ տեսնուած վակներ-եան վիպական ցեղապաշտ ակնոցով: Մայրա-քաղաքը (1925) դէպք մ'է որ ապագային մէջ կը կատարուի՝ ուր տիրող սակաւաթիւ տոհմեր կը ճնշեն աշխատատեղերը՝ ստրուկ դարձած ընկերութեան և մեքենաներու. գործաւորները, առաջնորդուած խորհրդաւոր շօշիկէ մը, պիտի ապստամբին, պիտի կործանեն մեքենաները և պիտի խորտակեն առաջնորդող տոհմին տիրա-պետութիւնը: Այս ժապաւնին զաղափարաբա-նութիւնը բաւականին շփոթ և անիրական էր, երբեք չօգտփելի հարցեր նկատի չէր առներ, ընկերային տեսակէտով մանկական մտայնու-թիւն մը կը յայտնէր և յառաջագունեան յու-սահատ խորհրդապաշտութիւն մը:

Բայց Լանկ ուրիշ ժապաւէններով կու տար իր հանճարին և կարողութիւններուն չափը, այսինքն այն ժապաւէններով՝ որ մասնակի կերպով մը զէթ կապուած էին այդ ժամանակի գերմանական ընկերութեան իրականութեան։ Այս ժապաւէնները՝ Լոտենները, Բփիլի Մապուս, Մէօրտեր, կ'արտացոլային գերմանական քաղաքացիութեան կազմալուծումը, անոր զգեստնումը՝ զաղափարական ճակատագրի մը սարսափին տակ, հոգիներու յուսալքումը, բայց միշտ սեղմօրէն կապուած անձով շրջապատի մը, դասակարգային և տոհմական, գործածելով արտայայտութեան տուեալներ՝ որոնք բուն իրապաշտութեան դրոշմը կը կրեն՝ պտուղ իմացական միջնորդութեան ընդ մէջ իրականութեան և բեմադրին։ Մէօրտեր (1931) որ Լանկի գլուխ գործոցն է, զգայացունց կերպով կը ստեղծէ նագիական բունատիրութենէն անմիջապէս առաջ, գերմանական ընկերային-ժողովրդավար շրջապատին մէջ մարդասպան մը զարհուրելի ոճիրներ կը գործէ, ոստիկանութիւնը անկարող է զայն ձերբակալել, և քաղաքին նոյնինքն ստահակներն են որ զայն կը դատեն և կը դատա-

արտադրումի: Մինչդեռ վամբիոն (1931) Տրեյէր ինքն արտադրեց: Յետոյ բեմադիրը լռեց, միմիայն վերջերս Տանիմարքայի մէջ նազիական գրգռումի ժամանակ՝ իջաւ ասպարէզ արտադրելու համար Օր Բարիութեան ժապաւենը, որ հակառակ իր միտքիք նկարագրին՝ գործ մ'է որ իր ներշնչումը կ'առնէ ժամանակակից պատմութենէն: Վհուկի մը միջնադարեան պատմութեամբ՝ որ խորոյկի մը վրայ կ'այրի, Տրեյէր ցոլացումով մը կը լուսաբանէ նազիական միջնադարեան բարբա-
րոտութեան մթին նկարագիրը: Այս է ահա մին՝ իր գործին դրական շատ մը կողմերէն. Տրեյէր միտքիքական մ'է, մարդ մը որ կը հաւատայ գերբնականին, ուրուականներու, փերիներու և վերանցական բնագոյնութեան. բայց զօրաւոր ոյժ մ'ունի նիւթականացնելու իր այս բարդ միտքականութիւնը: Ժամանակի լարչարանքը ժապաւենին մէջ (1928) համադրած է ամե-

նաուժեղ իրապաշտութեամբ մը Օրիորդին և զինքը խարոյկին դատապարտող դատարանին հակաճառութիւնը: Բոլոր ողբերգութիւնը կը կատարուի Յովհաննայի և դատաւորներու դէմ-
քերուն վրայ՝ արտայայտելով Օրիորդին հաւատ-
քը, կրօնական վերացումը, կրօնական և քա-
ղաքական տառապանքը, և իր դատաւորներուն նկարագիրը: Վաւերիւն մէջ Տրեյէր հասած է իր միտքականութեան գագաթնակէտը՝ մո-
գական և փերիական անիրական առակներով: Իսոյց պէտք է հաշուի առնել իր հիւսիսային անձնաւորութիւն մ'ըլլալը, ուր հաւանաբար դեռ կը վերապրի ժողովրդական աւելորդապաշ-
տութիւններու, և առտաղիներու հոգեբանական և մտաւորական ժառանգութիւնը:

Յ. ԱՇՐԱՅԵԱՆ

(Հարուստակի)

ՔԱՀԱՆԱՅՈՒԹԵԱՆ ՅԻՄՆԱՄԵՆՅ ՅՈՒԲԵԱՆ

Վ. Հ. ՔԵՐՈՒԲԷ Վ. Ա. ԶՐԱՔԵԱՆԻ

ՈՒԽՏԻՍ ԸՆԴՀ. ԱԹՈՈԱԿԱԼԻՆ

1949 ՅՈՒՆՈՒԱՐ 17

Յունուար 17-ին, Ս. Ղազարի մէջ տօն-
ուեցաւ Քահանայութեան 50-ամեայ Յորե-
ւեանը բաղմունքաւ Վ. Քերոբէ Վ. Ա. Զրաքեանի՝ Ուխտիս Ընդհանրական Աթո-
ռակալին: Մեծարդոյ Յորեւեարը նոյն օրը
ժամը 10.30-ին պատարագեց հանդիսաւոր
կերպով. ներկայ էին Վենետիկի ազգա-
յինները, Միլանէն ժամանած Միլիթա-
րեան նախկին սաներ, և իտալացի բարե-
կամներ: Ս. Պատարագի աւարտին՝ շնոր-
հեց ան ըստ իրեն տուեալ իշխանութեան
Սրբազան Քահանայապետէն, Պապական
Օրհնութիւնը բոլոր ներկայ հաւատացեալ-
ներուն, ի հոգեւոր մասնակցութիւն աստ-
ուածային շնորհներուն Յորեւեար պա-
տարագրէին: Յաջորդեց ճաշկերոյթը մը-
տերիմ և ջերմ մթնոլորտի մը մէջ, որուն
հրաւիրուած էին նախկին Միլիթարեան
սաներ և յատկապէս Յորեւեար Հօր աշա-
կերտները, որոնցմէ շատեր փութացած

էին, հակառակ իրենց զբաղանքին, մաս-
նակցել Ս. Ղազարի մէջ կատարուելիք
հանգէսներուն. հրաւիրուած էին նաեւ
Միլանութեան և Յորեւեարին բարե-
կամներ՝ հայ ու իտալացի:

Շատեր խօսք առին ճաշի վրայ իրենց
անկեղծ շնորհաւորութիւնները ներկայա-
ցընելու. ամէնէն առաջ Գերալ. Արքահայ-
րը բովանդակ Միլանութեան կողմէն
արտայայտուեցաւ ի զնահատանքով բաղ-
ման Յորեւեար Հօր դաստիարակչական
գործունէութեան մասին, և նկատելով ա-
նոր ճշմարիտ անձնութեան հոգին,
սէրն ու գործով հանդէպ իր աշակերտնե-
րուն՝ ցոյց տուաւ իր մէջ ճշմարիտ դաս-
տիարակը: Համառօտ ակնարկ տալէ վերջ
իր կեանքին ընդհանուր դժբերուն, կեղո-
նացաւ Եղիպտոսի մէջ վերջին շրջանիս
իր կատարած առաքելութեան վրայ, և
չեղտեց այդ գործին մէջ իր քրտնաջան ճի-
գերուն պատգ՝ Շիւցի վարժարանին հիմն-
արկութիւնը ու վերջացուց մաղթելով

դեռ երկար տարիներ, որպէսզի իր հոգ-
ւոյն ու մտքին ձիրքերէն օգտուի Միլա-
նութիւնս և Ազգը:

Գեր. Յ. Սրբաբա՝ նախկին ուսուցիչ
Մ. Ռ. վարժարանի, իսկոյն կցեց իր մաղ-
թողականը, յիշելով այն բարեկամական
կապերը՝ որ զինքը կը միացնէ Մեծարդոյ
Յորեւեար Հօր, մաղթելով հասնիլ աղա-
մանդեայ յորեւեանի երջանիկ օրուն: Հ.
Կարապետ Վ. Ամատունի, Արեւելեան Ժո-
ղովի Քարտուղար Վսեմ. Միրանաւոր Եւ-
զինէոս Թիսարանի նամակը կարդաց, ուր
կը հաղորդուէր թէ Պիոս ԺԲ. Սրբազան
Քահանայապետը հայրական սրտով շնոր-
հած է իր Առաքելական մասնաւոր Օրհ-
նութիւնը Յորեւեար Հօր համար, և մի-
անդամայն Պապական Օրհնութիւն տալու
իշխանութիւն Յորեւեարի Պատարագի
մատուցման առթիւ՝ հանդերձ լիակատար
ներողութեամբ: Վսեմ. Միրանաւորը կը
յաւելուր այդ նամակին նաեւ իր իսկ ջերմ
շնորհաւորութիւնները, մասնակցելով
Միլանութեան ուրախութիւններուն և
մաղթելով երկնային շնորհներու զեղու-
մը: Հ. Կ. Ամատունի բերելով Հոռմէն
մեր հարց և եղբարց ջերմ ողջոյնները,
յայտնեց բոլորին և իր կողմէն սրտագին
շնորհաւորութիւններ, նկատելով Յորե-
ւեար Հօր մէջ շարունակութիւնը Մեծ
Միլիթարէն փոխանցուած ջահին, որ իր
յայտնանքին: Յաջորդեց Հ. Մեսրոպ Վ.
Ճանաչեանի պաշտօնական զբաղար փոխ-
մաղթանքը: Սոսք առաւ ապա փաստա-
րան Յ. Լաճմարոնի, որ վերաբերելով իր
բարեկամական հին յարաբերութիւնները
Հ. Քերոբէ Վ. ին հետ, ցոյց տուաւ թէ
ի՛նչ գործովտ սիրտ մը և ճշմարիտ բարե-
կամ մը գտած էր յանձին Մեծ. Յորեւեա-
րին, որ իրեն և այլոց վրայ գիտցած էր
ազգել եռանդուն ու սրբասէր քահանայի
հոգիով, բարձրացնելու և ազնուացնելու
համար հոգիները վեր մարդկային նիւթա-
կան ոլորտներէն: Զգացուած չեղտով խօ-
կան յորտններէն: Զգացուած չեղտով խօ-
սեցաւ Հ. Եղիպ Վ. փէշիկեան, ի զիմաց
բոլոր նախկին աշակերտներու, որոնք իր
չունչին տակ դաստիարակուած են Ս. Ղա-
զարու մէջ: Ինծի դժուարին է, ըսաւ, և
զարու մէջ: Ինծի դժուարին է, ըսաւ, և
իրեն համար շատագոյնանքի առիթ՝ վեր
հանել հոս իր հոգեկան ու մտաւորական
բոլոր ձիրքերը, որով կը մօտենար ան իր

խնամքին յանձնուած հոգիներուն այնքան
փափկութեամբ, այնքան սիրով և գուր-
դուրանքով, հայրօրէն սերմանելով սըր-
բութեան և զիտութեան սերմերը, որ-
պէսզի աճի և զօրանայ Միլիթարի Տունը:
Ես իսկ, աւելցուց, մին իր ձեռաստուն ա-
շակերտներէն՝ իրմէ սորվեցայ ըլլալ դա-
ւակը Միլանութեանս և ազգիս. հոս
ներկայ հայրերէն շատերը, սկսեալ Գերալ.
Արքահօրմէն, առած են իրմէ ոմանք կըր-
կին, ուրիշներ տասնեակ չափերով առա-
քելութեան և զբաւորական ուսմանց նը-
ւիրումի հոգի, եռանդ ու սէր: Յաղթա-
նակի տօնն է այսօր իր զոհողութիւննե-
րուն, իր ճիգերուն, թափուած դաստիա-
րակչական և դրական ասպարէզներուն
վրայ Ս. Ղազարի մէջ և Ս. Ղազարէն
զուրս՝ ազգային վարժարաններուն մէջ,
ուր միշտ աշխատած է կերտել սրտեր,
հոգիներ՝ տալաւորելով անոնց մէջ կրօն-
քի, ազգի ճշմարիտ սէրը: Ու հիմա որ
Ուխտիս Ընդհ. Աթոռակալն է, կը մաղ-
թենք որ դեռ երկար տառն ապրի և գործէ
յօդուտ Միլանութեանս:

Իտալացի բարեկամներու և իտալ լրա-
դրութեան կողմէ խօսք առաւ Պրն. Վէն-
նի, չեղտելով անոր հոգեկան առաքելու-
թիւնները, կանոնաւորութիւնը, ճշտապա-